

İNGİLİZLERİN HİNDİSTAN AMRITSAR KATLIAMININ SEBEP VE SONUÇLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hüseyin GÜNARSLAN*

Özet

Bu çalışmada İngiltere'nin kolonilerinden birisi olan Hindistan'da 1919 yılında yaşanmış ve tarihe Amritsar Katliamı olarak geçmiş olaylar incelenmiştir. Amaç, katliamın yaşanmasına sebep olan gelişmeleri, katliam günü yaşananları ve sonrasında gelişen olayları açığa çıkarmaktır. Bu olaylar sırasında aralarında Müslümanların da olduğu otuz bine yakın insanın kapalı bir alanda on dakikadan fazla yaylım ateşi altında bırakıldığı görülmüştür. Katliamı gerçekleştiren İngiliz General Dyer'in amacının İngilizlere başkaldırmanın cezasının ağır olacağını Hintlilere göstermek istediği tespit edilmiştir. Katliamda bin beş yüzden fazla Müslüman ve Hindu'nun hayatını kaybettiği, binlerce yaralının ise sokağa çıkma yasağı nedeniyle bir gün boyunca olay yerinde yardım beklediği anlaşılmıştır. Katliamı araştırmak için kurulan Hunter Komisyonu'nun gerçeklerin ortaya çıkması için önemli çalışmalar yaptığı belirlenmiştir. General Dyer'in Hindistan'ın gerçek sahipleri olan savunmasız ve silahsız masum Hint halkına karşı acımasızca ateş emri vermesinin, Hintlilerin İngiliz yöneticilerine karşı bakış açısının değişmesinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Amritsar Katliamının Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde bir kıvılcım etkisi yaparak tarihin değişmesinde önemli bir yere sahip olduğuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amritsar, General Dyer, Hunter Komisyonu, Hindistan, İngiltere, İsyan, Jallianwala Bagh Bahçesi, Katliam

AN EXAMINATION ON THE REASONS AND THE CONSEQUENCES OF BRITISH AMRITSAR MASSACRE IN INDIA

Abstract

This study deals with the massacre of Amritsar in India, one of the colonies of Britain, which took place in 1919. The aim is to reveal the events that led to the massacre, the events that happened on the day of the massacre and the events that developed after it. During these events, about thirty thousand people, including Muslims, were left under a volley of fire for more than ten minutes in a closed area. It was found that the purpose of the British General Dyer, who carried out the massacre, was to show the Indians that the punishment of rebellion against the British would be severe. In the massacre, more than fifteen hundred Muslims and Hindu were killed, thousands of wounded were left in the pain at the scene due to one-day curfew. It was determined that the Hunter Commission, established to investigate the massacre, carried out important works for the realization of the facts. The fact that General Dyer ordered the merciless fire of the uninformed and unarmed innocent Indians, the real owners of India, was an important factor for the change of the viewpoint of Indians towards British rulers. It has been pointed out that the Amritsar Massacre has an significant role in changing the history by making a spark in the struggle for independence of India.

---

* Dr., Windsor Üniversitesi Tarih Bölümü, gunarsl@uwindsor.ca, ORCID: 0000-0002-7276-7476

Keywords: Amritsar, England, General Dyer, Hunter Commission, India, Jallianwala Bagh Garden, Massacre, Riot

Giriş

Hindistan 17. yüzyıldan itibaren İngilizlerin kolonisi olarak sömürülmüş bir ülkedir. Yeraltı ve yerüstü kaynaklarının sorgusuzca sömürüldüğü bu ülkenin insanları da İngilizlerin baskı ve zulümlerine uğramıştır. Amritsar şehrinde yaşanan ve yaklaşık 1500 kişinin ölümüne sebep olan olaylar İngilizlerin yaptığı zulmün en çarpıcı göstergesidir. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde bir kıvılcım etkisi yapan olaylarda İngiliz komutanı General Dyer'in nefreti tarihe unutulmaz bir acımasızlık örneği olarak geçmiştir. Dini bayram günlerinde, şiddetten uzak, etrafı kapalı bir alan içinde bir araya gelen, masum, silahsız, yaklaşık 30 bin insan üzerine 50 asker tarafından 10 dakika boyunca mermi yağdırılması tarihin görmüş olduğu en büyük vahşetlerden birisidir.

Çalışma 1919 yılında meydana gelen ve tarihe Amritsar Katliamı olarak geçen bu insanlık dışı olay üzerine odaklanarak, katliamın niçin gerçekleştiği sorusuna cevap vermeye çalışmaktadır. Katliamın daha iyi anlaşılması için katliam öncesi yaşanan olaylar, Hindistan'daki İngiliz yönetiminin bu olaylardaki rolünün tespiti ve General Dyer'in Amritsar şehrinde başlayan olaylara müdahalesi ile masum sivillerin üzerine ateş açma emri vermesinin altında yatan sebepler araştırılmıştır. Ayrıca General Dyer'in olaylarda ölen İngiliz misyoner Bayan Sherwood'un intikamının alınması için halka yerde sürünme cezası vermesi, Hintlilerin zorunlu olarak İngilizlere selam durması gibi ölçsüz cezalarda nefretin boyutunun anlaşılması için detaylı olarak incelenmiştir. Katliamın gerek Hint toplumu içinde gerekse İngiltere'deki etkileri yanında, İngilizlerin olayları araştırması için kurduğu Hunter Komisyonu'nun bulguları da değerlendirilmiştir. Böylece, çalışma kapsamında tarihte eşine az rastlanır bir katliam olan Amritsar olayı ana kaynakların yanı sıra ikinci dereceden kaynakların incelenmesi ile tüm detayları ile ortaya konulmaya ve analiz edilmeye çalışılmıştır. Irish, Coates, Collett'in çalışmalarından birinci derece istifade edilmiştir. Amritsar Katliamının niçin yaşandığının ortaya çıkması ile birlikte İngilizlerin kolonileri olan Hindistan'da nasıl bir yönetim sergiledikleri ve Hintliler hakkındaki düşüncelerinin de daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Katliam Öncesi Gelişen Olaylar

17. yüzyılda İngiliz Doğu Hindistan Şirketi aracılığı ile doğunun bu zengin ülkesinde yerleşmeye başlayan İngilizler yıllar içinde güçlü bir yönetimin olmamasını da fırsata çevirerek etkinliklerini artırmışlardı. 1857 yılında halk artık

baskı ve zulümden, ülkenin bütün kaynaklarının sömürülmesinden bıkararak isyan etmiş ama bu olaylar da kanlı bir şekilde bastırılmıştı. 1858 yılından itibaren ülkeyi şirket olmadan kraliyete bağlayarak yönetmeye başlayan İngilizler güçlerini daha da pekiştirmişlerdi. Demiryollarının ülkede hizmete girmesi ile birlikte gerek zirai ürün gerek hammadde daha hızlı bir şekilde Avrupa'ya gönderilmiş ve batının zenginliği bu doğu ülkesinin sömürülmesi ile gerçekleşmişti. Ağır vergiler, topraktan sadece ekonomik değeri olan ticari zirai ürünlerin yetiştirilmesi gibi sebepler ile ülke kısır bir döngü içinde onlarca kıtlık yaşamış ve 65 milyondan fazla insanını kaybetmişti. Her zaman ikinci sınıf insan muamelesi gören Hint halkı çaresizlik içinde kıvrılırken I. Dünya Savaşının zor şartları altında İngilizler tarafından sömürülmeye devam edilmişti. Hindistan bu savaşa 1 milyon 250 bin askerini yollamış ve ülkenin kaynakları İngilizler için seferber edilmişti. Bununla birlikte gerek Pencap eyaletinde gerekse Bengal'de halk sömürgeciliğe karşıydı. Her iki eyalette de ayrılıkçı saldırılar gerçekleştiriliyor ve huzursuzluk gittikçe artıyordu (Popplewell, 1995, s. 201). Pencap eyaletine bağlı Amritsar şehri katliamı da bu huzursuzlukların patlama noktalarından birisi olmuştur. İngilizler bu olayı Amritsar Ayaklanması olarak ifade ederken Hintliler ise Jallianwala Bagh Katliamı olarak ifade etmektedirler.

Hintliler İngiliz yönetiminden kurtulmak istese de ülke insanı yüzyıllarca öyle acımasızca sömürülmüştü ki ayağa kalkacak hiçbir gücü bulamıyor ve en ufak bir olay isyan adı altında demir yumrukla eziliyordu. 1919 yılı itibari ile Pakistan ve Bangladeş daha kurulmamış ve Büyük İngiliz Hindistan'ının parçalarıydılar. Mahatma Gandhi'nin öncülüğünü yaptığı Hindistan Ulusal Kongresi Partisi bağımsız bir hareket olarak gün geçtikçe güçleniyordu. I. Dünya Savaşı yeni bitmişti. Bu arada İngilizler, İrlanda'da da çıkmış olan büyük ayaklanma olayları ile uğraşüyor, Mısır'da bir başka isyan ile boğuşuyor, Afganistan'da başlayacak olan savaşa da hazırlık yapıyorlardı. Bütün bu karışıklık içinde İngilizler imparatorluğun herhangi bir yerinde çıkacak başka bir olay istemiyorlardı. Hindistan ise gerek konumu gerekse kaynakları itibari ile her zaman İngilizlerin büyük önem verdiği bir ülkeydi. (Irish, 2009, s. 7).

1857 yılında çıkan Hint isyanı İngiliz Hindistanında önemli bir yara açmış ve sonuç itibari ile bir daha asla yaşanmaması gereken bir başkaldırı olarak görülmüştü (Irish, 2009, s. 7). 1919 yılının başları itibari ile Hindistan'da artık kalıcı hale gelmiş olan bir iç huzursuzluk devam etmekteydi. 17. yüzyıldan itibaren İngilizler tarafından sömürülen ülke halkı başta ekonomik olmak üzere her alanda büyük sıkıntılar yaşıyordu ve bundan dolayı artık Müslümanlar, Hindular ve Sihler hükümete karşı beraber hareket etmeye başlamışlardı. Kendi kendini

yönetme doktrini, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ve geleceğinin belirsizliği, Hindistan'da yeni yürürlüğe giren Hükümet kanunu, I. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu problemler, fiyatlardaki artış, yaşam şartlarının gün geçtikçe zorlaşması ve diğer sebepler neticesinde Hintliler politik olarak değişimi daha cesaretli bir şekilde istemeye başlamışlardı (Gwynn, 1934, s. 34). I. Dünya Savaşı yaşanırken Hindistan'da bir iç karışıklıkla uğraşmak istemeyen İngilizler uygulamaya koydukları Hükümet kanunu ile her alanda insanların yaşam hakkına daha fazla karışmaya başlamıştı. Yüzlerce yıldır İngilizlerin emrinde yaşamaya zorlanan ve ülkeleri sömürülen Hintliler ise artık bir başka milletin boyunduruğu altında yaşamak istemiyordu.

İngilizler I. Dünya Savaşı yıllarında Hindistan'da ayrılıkçı bir olayın yaşanmaması için çareler aramaktaydı. Neticede 1915'de gerek Almanların gerek Türklerin Hindistan'ın İngilizlerden kurtulması için yaptığı propaganda ve destek çalışmalarını engellemek için Hindistan'ın Savunulması Kanunu çıkarıldı. Bu yasa otoritelere savaş zamanında herhangi bir isyana karşı koymak üzere büyük yetkiler vermekteydi (Fein, 1977, s. 25). Savaş zamanında geniş imkanlara sahip olan yetkililer bunun savaş sonrasında da devam etmesini istiyordu. 1918 yılında Rowlett Kanunu bunun için yürürlüğe girdi (Spear, 1965, s. 341). Toplantı, yürüyüş ve grev başta olmak üzere hayatın her alanına müdahale etme olanağı sağlayan bu yasayla birlikte Hintlilerin hayatı daha da zorlaşmıştı. Bu yasaya karşı Gandhi sivil itaatsizlik kampanyasını başlatmıştı (Gandhi, 1999, s. 393). Hintliler Rowlett Kanunu için "mahkeme yok, avukat yok, temyiz yok" diyorlardı (Kulke & Rothermund, 1986, s. 283). İngilizlerin en büyük korkusu I. Dünya Savaşı gibi zorlu bir süreçte kontrolleri altında tuttıkları kolonilerin özellikle de Hindistan'ın kontrolünü kaybetmekti. Savaş boyunca birçok cephede mücadele ederken Hintlilerle de savaşmak istemedikleri için halkın ayaklanmasını önleyici tedbirler alınmaktaydı.

Hindistan içinde giderek artan iç huzursuzluklar Amritsar şehrinde de önemli oranda kendisini göstermekteydi. Bu şehir Hindistan'ın Pencap eyaletinin en büyük şehriydi. 150 bin kişinin yaşadığı Amritsar şehir merkezinin yanında kırsal kesimde yaşayan köylüler de ateşli bir şekilde milliyetçi duygulara sahiptiler (Coates, 2001, s. 104). Gandhi'nin sivil itaatsizlik kampanyası başlatmasının üzerinden iki hafta geçmeden Hindistan'ın her yerinden kampanyaya katılımlar başlamıştı (Gandhi, 1999, s. 393). Şiddet içermeyen sivil itaatsizlik kampanyası ile oturma eylemleri ve grevler düzenleniyordu. Amritsar halkı da kampanyaya katılmakta istekliydi. Ayrıca Amritsar, Müslüman, Hindu ve Sih'lerin beraberce yaşadığı bir şehirdi. Sihlerin kutsal kabul ettiği Altın Tapınak da bu şehirde

bulunmaktaydı (Coates, 2001, s. 5). Gandhi bütün Hintlileri genel greve çağırmişti. 30 Mart 1919 yılında birinci, 6 Nisan 1919 yılında ikinci grev yapılmıştı. Amritsar kentinde yapılan grev organizasyonunu Doktor Saifudin Kitchlew ve Doktor Satyapal organize etmişlerdi. Katliamı araştıran Hunter Komisyonu'na ifade veren dönemin Amritsar valisi Miles Irving bu iki doktorun, özellikle ikinci genel grevden sonra halkı kontrol etmeleri karşısındaki güçlerinden tedirgin olduğunu ifade etmişti. Genel grevler Amritsar'da herhangi bir kanlı olay yaşanmadan sona erse de Irving, Pencap Eyalet valisine ayaklanma ihtimaline binaen askeri desteğe ihtiyaç duyacağına dair bir mektup yolladı (Coates, 2001, s. 7). Irving şehrin önemli liderleri ile kişisel ilişkilere sahip olsa da artık gücün Doktor Kitchlew ve Satyapal'a geçtiğini ve etkisiz kaldığını düşünüyordu. Genel grevler ise bu yeni liderlerin sahip oldukları güçleri test etmelerine imkân vermişti (Gwynn, 1934, s. 39). Pencap Eyalet Valisi Michael O'Dwyer bu tür olaylarda şahıslar ile irtibata geçilerek ikna edilmelerine karşı olan birisiydi. Yumruk gücünün Hint milliyetçilerinin ruh gücünün üstesinden geleceğine inanmaktaydı (Utley, 2006, s. 49). Uzun yıllar Hindistan'ı yöneten ve halkını hor gören İngilizler, Hintlilerin muhtemel ayaklanmasında bile onlarla konuşmayı vakit kaybı gören yöneticilere sahipti. İngilizlerin bu kendilerini üstün gören kibirleri Hint halkını rahatsız etmekteydi.

Gandhi, Amritsar'da gittikçe artan karışıklıklardan dolayı Pencap eyaletine doğru yola çıktı. Bunun sonucu olarak 9 Nisan 1919'da tutuklandı. Gandhi daha sonra zorla trene bindirilerek Pencap eyaletinin sınır kasabası olan Palwal'a oradan da Bombay'a götürüldü (Cabinet Records, vol. 3, s. 180). 9 Nisan günü Hindular'ın kutsal bayramı olan Ram Naumi günüydü. Şehirde yaşayan Müslümanlar da Gandhi'nin tutuklanmasını protesto etmek için Hinduların bayram törenine katılmaya karar verince kalabalıkta tansiyon gittikçe artmıştı (Gwynn, 1934, s. 40). Pencap Eyalet valisi O'Dwyer protestolara cevap olarak Rowlatt Kanununu uyguladığını belirterek, Doktor Kitchlew ve Satyapal'ın 10 Nisan 1919 sabahı tutuklanması ve şehir dışı olan Dharamsala'ya gönderilmesini emretti. Doktorlar, saat 10:00'da Irving tarafından görüşme bahanesi ile çağrılarak tutuklandı ve polis şefi Rehill tarafından hızlı bir şekilde araba ile şehir dışına götürüldüler. Bunun üzerine doktorlar ile birlikte gelenler hızlı bir şekilde doktorların tutuklandığını şehir halkına haber verdi (Collet, 2007, s. 232). Doktorların tutuklama işlemi süresince 180 kişilik İngiliz piyade birliği, 50 kişilik Kraliyet topçu birliği, 100 silahsız Hint polisi ve 75 silahlı Hint polisi herhangi bir olay çıkmaması için görev yapmıştı (Gwynn, 1934, s. 42). Saat 11:30'da doktorların tutuklandığı haberini alan yaklaşık 50 bin kişilik şehir halkı hükümet binası önüne doğru yürüyüşe geçmeye başladı. Kalabalık gerek Gandhi'nin gerekse doktorların

serbest bırakılmasını görüşmek üzere Vali Irving ile görüşme yapmak istiyordu (Cabinet Records, vol. 3, s. 180). Vali Irving, komutan Massey'e kalabalığın şehrin Hintli ve Avrupalı yerleşim bölgesini ayıran demiryolunun yanındaki köprüyü geçmelerine izin verilmemesi emrini verdi. Bunun üzerine kalabalık köprü üzerinde polis tarafından durduruldu (Ilahi, 2008, s. 47-48). Kalabalık içinden bir grup Irving'in yardımcısı Beckett ile görüştü. Beckett aynı zamanda bir hakimdi ve kalabalığın köprüyü geçmesine izin verilmeyeceğini açıkladı. Beckett'in ikna çabası sonuç vermedi ve artan kalabalığın baskısıyla köprüde ilerleme başladı. Köprü üzerinde bulunan taşların polise atılmaya başlanması ile birlikte polis geri çekildi. Bu aşamada Vali Irving geldi ve güvenlik güçlerine, kalabalığın şehrin Avrupalıların yaşadığı kısımdan dışarı doğru yönlendirilmesi talimatını verdi. Irving'in ayrılması ile birlikte onun bir diğer yardımcısı olan Connor kalabalığa karşı ateş edilmesi emrini verdi (Gwynn, 1934, s. 42). Kalabalığa karşı askerler 73 atış gerçekleştirdiler ve 10 kişi ölümlenirken birçok kişide yaralandı (Hunter Report, 1920, s. 28). İlk ateş sonrası kalabalık dağılsa da tekrar toparlandı ve öğle saat 13:00 civarında sayıları 30 bin kişiye ulaştı. Kalabalıktan bazıları ucunda demir parçası olan, lathis adı verilen sopalar taşımaktaydı. Saat 14:00'e geldiğinde kalabalık tekrar harekete geçmeye başladı. Polis şefi yardımcısı Plomer gruba geri çekilmeleri yönünde sayısız ikaz gerçekleştirdi. Alana yeni ulaşan piyade birliği ilerlemeye devam eden kalabalık üzerine ateş etmeye başladı. Kalabalığın içinden otuza yakın kişi bu ateş sonucu hayatını kaybetti (Gwynn, 1934, s. 42). Hindistan gibi büyük bir nüfusa sahip ülkeyi kontrol etmeyi başaran İngilizler bunu sahip oldukları modern silahlar ve acımasızlıkları ile yapmaktaydı. Halkın otoriteye karşı gelmesi durumunda hiçbir acıma duygusu gösterilmeden üzerlerine ateş açılabilmekteydi.

Binlerce kişinin üzerine ateş açılması şehirde tam bir kaos ortamı oluşturdu. Irving, şehirdeki bütün polis ve askeri gücün göstericileri durdurmak için görev aldığını, şehrin geri kalanında bütün gücün isyancılara kaldığını ifade etmektedir. Sadece 75 kişiden oluşan bir polis destek gücü merkez karakolunda bekletilmekteydi (Cabinet Records, vol. 3, 4). Böylece kalabalık, şehirde bulunan posta binaları, telgraf ofisleri, bankalar ve Hıristiyan misyoner okulu olmak üzere İngilizlere ait olan bütün hükümet binalarını yakıp yıktı. Bu arada Ulusal Banka'nın müdür ve müdür yardımcısı öldürüldü (Hunter Report, 1920, s. 24). Yakındaki başka bir bankadaki Müdür Thomson kendisini korumak için silahını kullansa da kalabalıkça öldürüldü (Collett, 2007, s. 232). Dini kitaplar topluluğuna ait bir depo ile bitişiğindeki posta ofisi yakıldı. Zenane hastanesinde çalışan Doktor Easdon, bir Hintli tarafından korunarak ölümden kurtuldu. Bir başka Doktor olan, ayrıca misyoner okulunun müdürü İngiliz Bayan Marcella Sherwood, bir

caddeden bisikleti ile geçmekte iken göstericiler tarafından yakalandı ve fena bir şekilde dövüldü. Bir Hintli esnaf, sokakta yatan Shewood'a yardım etmek istese de artık öldüğünü fark etti. Telgraf telleri tamircisi olan İngiliz Rowlands'de öldürülenler arasındaydı (Cabinet Records, vol. 3, 4). Ölen Avrupalıların sayısı çok daha fazla olabilirdi lakin birçok yardımsever ve İngilizlere bağlı Hintli onların öldürülmelerini önlemek için gizlice saklamıştı. Telgraf ofislerinin yakılması ve tellerinin kesilmesi sonucu Amritsar'ın dış dünya ile irtibatı kesilmişti. Kalabalık, demiryollarından şehre doğru gelen trenlere ateş açarak gelmelerini engelliyordu (Irish, 2009, s. 11). Sağduyulu Hintliler sayesinde çok daha fazla sivil İngiliz'in ölmesi engellenmişti. Kendilerini modern dünyanın bir parçası gören İngilizler kalabalıklar üzerine sivil, çocuk, kadın demeden rastgele ateş açsalar bile barbar gördükleri Hintliler onları korumak adına kendilerini tehlikeye atmaktaydı. 10 Nisan akşamı 125 İngiliz ve 175 Baluçili asker Amritsar'a destek için geldi. Baluçili askerler aslen Sünni olan ve Pakistan ile İran sınırındaki çöl bölgesinde yaşayan Belucistan'dan getirilerek İngiliz ordusunun hizmetine alınmışlardı. Destek birliğinin başında olan Macdonald'a, Irving tarafından olayların tamamen sivillerin kontrolünden çıktığı ve askeri bir kontrolün gerektiği ifade edilmişti. Ertesi gün sabahı olan 11 Nisan'da 600 kişilik bir başka askeri destek gücü Amritsar'a ulaştı. Şehir dışında bekletilen bu birlikten sadece 100 kişilik Gurkalı askeri grup Kotwali karakolunda bulunan Avrupalıların tahliyesinde görev almış ve birliğine geri dönmüştü. Gurkalı askerlerde Nepal'de yaşayan Racput etnik grubuna mensup askerler olarak İngilizlerin emri altında bulunmaktaydı. Irving olaylarda ölenlerin cenazesinin sokaklardan alınarak gömülmesi başta olmak üzere pek çok yeni emri ihtiva eden resmi bir bildiri yaptı. Buna göre askeri birliklerin şehirde kontrolü tamamen sağlaması için gerekli tüm tedbirlerin alınması isteniyordu. Herhangi bir topluluğa ya da kişinin silah taşınmasına kesinlikle izin verilmeyeceği aksi takdirde birliklere ateş etme emri verildiği ifade ediliyordu. Üç ya da dört kişiden fazla olan bir grup şeklinde şehirden ayrılmaya izin verilmeyeceği ve halkın evlerinden çıkmamasının kendi yararına olduğu ilan ediliyordu. 11 Nisan günü sakin geçmiş ve akşamında Pencap Jullunder Tugayı komutanı olan General R. E. H. Dyer şehre gelmişti (Coates, 2001, s. 35). Aslında General Dyer şehre geldiğinde artık olaylar bitmişti. Düzenli ordulara sahip İngilizler karşısında silahsız halkın çok fazla bir seçeneği yoktu. İngilizlere karşı biriken nefret bir anda kendisini göstermiş ve halk başka bir şey yapamayacağı bilinci ile evlerine geri dönmüştü.

General Dyer 1864 yılında Hindistan'ın Pencap eyaletinde doğmuştu. Ailesinin altıncı çocuğuydu ve babası zengin bir iş insanı olarak İngiliz birası üretimi ile satışını yapmaktaydı. Dedesi İngiliz Doğu Hindistan Şirketi

gemilerinde çalışmıştı. Babası Edward Dyer kardeşi ile birlikte mühendis olmuşlar ancak Hindistan'da iyi İngiliz birası bulunamadığından bu işin ticaretine başlamışlardı. Dyer'in yetiştiği bölgedeki Avrupalıların genel özelliği Hintlilere sert davranmaları, aşağı görmeleri ve olabildiğince onlardan uzak durmalarıydı. Bu tür görüşlere sahip olarak Avrupalılar, sıklıkla Hintlileri dövüyor ve kötü sözler sarf ediyorlardı (Collett, 2007, s. 1-9). Dyer 11 yaşına geldiğinde abisi ile İrlanda'nın Cork şehrindeki yatılı okula gönderildi. Bu onun İrlandalı olabileceğini gösterse de buna yönelik hiçbir delil yoktur. General Dyer'in biyografisini yazan Collett onun bu okula gönderilmesinin sebebinin İngiltere'deki diğer prestijli okulların çok pahalı olmasından kaynaklanmış olabileceğini yazmaktadır (Collett, 2007, s. 16). Dyer, abisi ile beraber tıp okuluna gitse de daha sonra Sandhurst'deki askeri okula devam etmeye karar verdi (Collett, 2007, s. 23). Okulunu bitirdikten sonra İrlanda'da görev alan bir asker oldu. Bu yıllarda İrlandalılar da yönetimdeki İngilizlere başkaldırıyorlardı. İrlanda'dan sonra 1886-1887 yıllarındaki 3. Burma Savaşı sebebi ile buraya gönderildi. Bir yıl sonra ise Hindistan ordusunun Pencap eyaletinde görevlendirildi. (İlahi, 2008, s. 51-52) Yıllar içinde ordu içinde yükselen bir yıldız olan Dyer, 1919 yılına geldiğinde Tugay komutanı olan bir generaldi ve Amritsar şehrinde kontrolü tekrar ele alması için görevlendirilmişti.

Katliam Günü Yaşananlar ve General Dyer'in Emirleri

12 Nisan sabahı General Dyer yönetimindeki ordu Amritsar şehrinde tutuklama operasyonlarına başladı. Çok sayıda askerin şehirde olması kontrolün tekrar İngilizlerin eline geçmesini sağladı. İngiliz yetkililer yaşanan olayların sıradan bir sokak olayı olmadığını ve bir plan dahilinde İngilizlere komplo kurulduğuna inanıyorlardı. General Dyer şehirde olabilecek bütün gösteri ve toplantıların yasaklandığını ve askeri idarenin yönetimi devraldığı sıkıyönetimin ilan edildiğini açıkladı. 12 Nisan gecesi sabotajlar ve bireysel olayların yaşandığı bir gece geçirildi. 13 Nisan 1919 sabahı General Dyer bir başka bildiri daha yayınladı. Buna göre halkın akşam saat 20:00'den sonra sokağa çıkması yasaklandı. Yasağa uymayanlara direkt olarak ateş edileceği bildirildi. Şehir dışına izinsiz çıkışlar da yasak kapsamındaydı. Ayrıca şehirde herhangi bir törenin yapılması ve dörtten fazla kişinin bir araya gelmesi de yasaktı. İsyan sonrası halk ile yapılan görüşmelerde General Dyer tarafından ilan edilen yasakların İngilizlerin bir blöfü olduğu ve gerçek olmadığına inandıkları, Dyer'in halkın üzerine ateş açacağına inanmadıkları görülmekteydi (Gwynn, 1934, s. 50). Dyer her ne kadar bildiri yayınlasa da bu kararların şehirde tam olarak duyulmaması da bir başka problemdi (Punjab Disturbances, 1919). Ayaklanmanın liderleri Dyer'in açıklamasına karşı bir bildiri yaptılar ve halkı Jallianwala Bagh adı verilen şehrin

içindeki bir bahçede toplanmaya çağıldılar. 13 Nisan günü Sihlerin dini bayramı olan Baisakhi vardı ve geleneksel olarak her yıl bu bahçede kutlama yaparlardı. Jallianwala Bagh Bahçesi aslında yaklaşık sekiz dönümlük çevresi evlerin duvarları ile kaplı boş bir araziden ibaretti. Sihlerin kutsal mekânı olan Altın Tapınağının duvarlarına bitişikti ve dar bir koridordan ana giriş bulunmaktaydı. Bahçe olarak anılan bu arazinin ana giriş yeri yüksekçe bir kısım olmakla birlikte çukur bir yapıya sahip düşük zeminli bir alandı (Irish, 2009, s. 13). Ana giriş ve çıkış yeri aynı olan alanın, dar sokaklara açılan küçük çaplı dört çıkışı daha mevcuttu. Bu çıkışların bir kısmı ise kullanılmadığı için kalıcı olarak kapatılmıştı (Report of Commissioners, 1920, s. 56). General Dyer Hindistan'da doğup büyümüş birisi olarak Hintlilerin inanç ve göreneklere konusunda yeterince bilgiye sahipti. Onun Sihlerin dini gününde sokağa çıkma yasağı ilan etmesi gereksiz bir yaklaşımdı. Ayrıca toplantı yasağı ilanının aynı günü kapsayacak şekilde ilan edilmesi halkın bunu öğrenmesini zorlaştırdı. Kitle iletişim araçlarının olmadığı bir zaman diliminde insanlara aynı gün için toplantı yapamayacaklarını ilan etmek, bunu da özellikle dini bir bayram günü yapmak aslında bir plan kapsamında bu insanların cezalandırılmak istendiğinin bir göstergesiydi.

13 Nisan günü öğlen saat 13:00'e yaklaşırken şehir halkı General Dyer'in resmi bildirimlerini ya duymamış yada önemsemeden evlerinden çıkmaya ve Jallianwala Bagh Bahçesine doğru gelmeye başlamışlardı. Hunter Komisyonuna bu konu ile ilgili açıklama yapan Dyer şunları söylemiştir:

“Son bir krizin gelmekte olduğunu biliyordum. Üç gün önce bir araya gelerek insanları öldüren ve etrafı ateşe verenler tekrar bir araya geliyordu. Bu grup acımasız bir şekilde güvenlik güçlerimize karşı gelen, hükümet güçlerine meydan okuyan gruptu. Eğer bu kalabalık karşılarında onları durdurup dağıtacak yeterli bir gücü görmeselerdi bizi ezip geçebilirlerdi. 30 bin Sihli yağmacı bir araya gelmek istiyordu ve ben bu kalabalığı kontrol altında tutarak, muhtemel bir baskına sebep olma ihtimalini değerlendirmek zorundaydım.” (Coates, 2001, s. 108).

Bu arada 475 İngiliz ve 710 Hintli askerden oluşan bir diğer takviye güç şehre geldi. Bu askerlerin çoğu yeni askerliğe başlamış ve eğitimlerini tamamlayamadan Amritsar'a sevk edilmişlerdi (Coates, 2001, s. 108). Amritsar'daki olayları gazetelerden haber alan Hindistan'daki İngilizlerin olaylara bakış açısı öfke ile doluydu ve galeyana gelmişlerdi. Hatta bir İngiliz doktor Amritsar'daki Hintli kalabalığın havadan bombalanmasını tavsiye ediyordu (Regan, 1991, s. 79). General Dyer toplanmaya başlayan kalabalığa karşı güç

kullanmaya hazırды zira bu karara çok daha önceleri varmıştı. Pencap Eyalet Valisi Michael O'Dwyer, Amritsar'daki durum ile ilgili Lahor'da bulunan hükümeti bilgilendirmişti. Üstleri ona eğer güvenlik güçleri kullanılmak zorunda kalırsa, bunun Hintlilere bir örnek teşkil edecek şekilde etkili olmasına onay vermişti. General Dyer Amritsar'a hareket etmeden hemen önce Michael O'Dwyer'i ziyaret etmiş ve hükümetin bu kararını konuşmuşlardı. O'Dwyer devrim gerçekleştirilmesinin önemli sonuçları olan pahalı bir oyun olduğunu ve Hintlilere dersinin verilmesi gerektiğini generale iletmışti (Blackburn, 2007, s. 170). Vali, General Dyer'dan Lahor'daki hükümetin ne istediğini açıkça anlamasını sağlamışti (Utley, 2006, s. 49). General Dyer üstlerinde aldığı emir ve desteği boşa çıkarmayacak bir kişi olarak daha da cesaretlendirilmişti. Halkın mutlaka ezilmesi gerektiğine inanan bir İngiliz yönetimi General Dyer gibi acımasız bir insanı halkı tedip etmesi için yollamışti.

Amritsar'da bulunan General Dyer'in kararı kesindi. Jallianwala Bagh bahçesinde toplanmaya başlayan kalabalığı güç kullanarak dağıtacakti. Bunun için dikkatli bir askeri plan hazırlandı. Kendisinin yönettiği özel bir birlik gruba müdahale edecekti. Geri kalan askerler ise şehirde güvenliğin sağlandığından emin olacaklardı. Hazırlanan özel birlik makineli tüfekler ile donatılmış iki adet askeri zırhlı araca sahipti. Ayrıca, 25 Gurkalı ve 25 Baluçili silahlı asker ile geniş palalara sahip 40 Gurkalı asker bu birlik için görevlendirilmişti. Bu özel birlik bahçeye doğru yola çıktı. Dyer'in oluşturduğu özel birlik için Gurkalı ve Baluçili askerleri kullanacak olması onun dikkatli bir plan hazırladığının ve Hintlileri gerçekten iyi tanıdığıının göstergesiydi. Normal şartlarda bu birlikte her milletten asker olabilirdi (Collett, 2007, s. 256). Daha deneyimli olan İngiliz askerler ve Hintli askerler bu gruba seçilmemişti. Gerek Gurkalı gerekse Baluçili askerler Hindistan'ın sınır bölgelerinde yaşayan ve savaşçı olarak tanımlanan ırklara mensuptular. 1857 yılında yaşanan Hint isyanından sonra İngilizlerin ordusunda kullanmaya başladığı sadık askerlerdi. Gurkalılar geçmişte Nepal Krallığına bağlı olarak yaşayan ve Hintlileri ise çok sevmeyen insanlardı. Baluçililer de Gurkalılar gibi Hintlilere karşı bir sevgi beslemiyorlardı. Her iki grub da Pencaplı sivillere ateş etmekle vicdan azabı çekecek askerler değildi. Dyer bu askerleri seçmekle, sivillere karşı ateş etme emri verdiğinde, onların bu emri yerine getirecek kadar sadık olacağını biliyordu (Collett, 2007, s. 256). Dyer'in bir General olarak direkt olarak bu birliği yönetmesi normal değildi. Emri altında çok daha düşük rütbeli Binbaşı Brigade ve Yüzbaşı Briggs mevcuttu. Onların böyle küçük bir gruba komutanlık yapması daha uygundu. Lakin Dyer askerlere ateş emri vereceğini, birçok Hintlinin öleceğini ve bunun sonucunda yaşanacak olayları öngörebiliyordu. Bir başka subay Dyer'in bu kararı için "Ateş emri verilecek

olması hem zor hem de sonrasında nefret hissi doğuracağı için bunu emri altındaki başka birisinin yaşamasını kesinlikle istemiyordu.” demişti. General Dyer’da “Eğer bir şey yapılacaksa onu da ben yapacağım” demişti. Dyer ayrıca herhangi bir subaya vereceği sivillere ateş etme emrinin ilgili subayı zorda bırakabileceğini, belki de emri yerine getiremeyeceğini de düşünüyordu (Collett, 2007, s. 257). Dyer bir İngiliz generali ve soylusu olarak kendisine karşı başlatılabilecek bir soruşturmayı atlatılabileceğinin farkındaydı. İngiliz yönetimi içinde yer alan üst düzey bir yetkilinin yaşanacak katliam sonrası çok da fazla zarar görmeyeceğini de düşünmüş olmalıydı.

General Dyer, emrindeki özel birlik ile Jallianwala Bagh’a vardığında zırhlı araçlar bahçenin dar olan girişinden içeriye giremedi ve dışarda kaldı. Böylece zırhlı araçlar ve geride kalan diğer askerler bu ana girişi dışarıdan kapatmış oldular. Girişten içeri giren General alanda yaklaşık 6 bin kişinin olabileceğini tahmin etti. Daha sonra yapılan araştırmalarda kalabalığın 6 bin kişi değil çok daha fazla olduğu, gerçek sayının 25-30 bin kişi olduğu ortaya çıkmıştı. Hunter Komisyon raporlarında General’in alana girdiğinde halkın yere oturmuş olarak küçük bir platformda konuşan bir kişiyi dinlediği yazmaktaydı (Coates, 2001, s. 63; Hunter Report, 1920, s. 31). Raporların aksine Dyer kalabalığın dinledikleri kişinin teşviki ile hırçınlaşmış bir grup olduğunu, kendisine verilen raporlara uygun olarak alanda kadın ve çocuk olmadığını belirtmişti (Coates, 2001, s. 63). Dyer alanda sadece erkeklerin olduğunu söylese de bu doğru değildi zira katliamda ölenler arasında çocuklarda bulunmaktaydı. General Dyer alana girdiğinde Gurkalı askerleri girişin sağ tarafına, Baluçili askerleri de girişin sol tarafına yerleştirdi. Kalabalık sessiz bir şekilde Brij Gopinath adındaki konuşmacının son sözlerini dinliyordu. Memur olan Gopinath çıkan olaylarda kalabalığı yönlendirmek ve İngiliz müdürünü öldürtmekle suçlanan birisiydi. Bir diğer konuşmacı Durga Dass konuşmacı olarak sahneye çıktı. Dass ise Hindu bir din adamıydı. Askerlerin girişten alana girmeye başlaması ile birlikte kalabalık sinirlenmeye başlamıştı. Kalabalık aynı zamanda tedirginde olmuştu. Lakin gerek konuşmacı Dass gerekse toplantıyı organize edenlerde birisi olan Hans Raj kalabalığa hitaben İngilizlerin kendilerine ateş açmayacağını, açsa bile bunun kuru sıkı, sadece ses çıkaran mermiler, olacağını söylüyorlardı (Collett, 2007, s. 257). Sıra halinde girişin sağ ve sol tarafına dizilen Gurkalı ve Baluçili askerler ise Dyer’den gelen sözlü emir ile birlikte kalabalığa ateş etmeye başladılar. Hunter Komisyonu bu yaşananları şu şekilde yazmıştır:

General Dyer 25 Baluçili ve 25 Gurkalı askeri alandan yüksekçe olan girişe yerleştirdi. Kalabalığa herhangi bir uyarı veya kalabalığa

dağılması yönünde herhangi bir açıklama yapılmadan askerler insanlara ateş etmeye başladılar. İnsanların askerlere uzaklığı 100 metre civarındaydı. Askerlerin ateş açması ile birlikte insanlar birkaç çıkışa doğru kaçışmaya başladılar. General Dyer askerlerin yedekler dahil mermileri tamamen bitmeye başlayınca kadar ateşi devam ettirdi (Coates, 2001, s. 63).

General Dyer üstlerine sunulmak üzere hazırladığı raporda olayı şu şekilde anlatmaktadır.

Ateş ettim ve kalabalığın dağılmasına kadar ateş etmeye devam ettim. Bana göre halk üzerinde gerekli etkinin bırakılması ve onların derslerini alması için yeterli olacak en az seviyede ateş ettim. Bu benim yerine getirmem gereken görevim sonucu ortaya çıkan durumdu. Eğer daha fazla asker yanımda olsaydı çok daha fazla kişi ölebilirdi. Sorun sadece kalabalığın dağıtılması meselesi değildi. Önemli olan halkın gerekli dersi almasıydı. Askerî açıdan bakıldığında sadece orada bulunan kalabalığın değil tüm Pencap'ın gerekli dersi almasıydı (Coates, 2001, s. 64).

General Dyer'in koruması olan Çavuş Anderson ateş açılması sonucu kalabalığın her tarafa kaçışmaya başladığını ve alandan çıkmaya çalıştığını belirterek "Sanki bütün kalabalık toprağa gömülmüş gibi görünüyordu. Geleneksel Hint beyaz elbiseleri içindeki insanlar çırpınarak ana girişe doğru yöneliyorlardı. Bazı kişiler duvarlara tırmanarak alandan kaçmaya çalışıyorlardı." demiştir (Collett, 2007, s. 257). Alan içinde bulunan bir kuyuya saklanmaya çalışan insanlar burada izdihama sebep olmuştu ve sadece kuyudan 100' den fazla ceset çıkarılmıştı (Blackburn, 2007, s. 172). Maulvi Gholam Jilani adlı alanda bulunan bir kişi yaşadıklarını şu şekilde anlatıyordu: "Alandan çıkmak için duvarlara doğru koştum ama başaramayıp yere yığınlar halindeki ölü ve yaralıların üstüne düştüm. Birçok kişide benim üstüme düştü. Üzerime düşen birçok insan açılan ateş sonucu öldüler. Üzerimde, altımda, yanımda, her yerimde yığınlar halinde cesetler ve yaralılar vardı" (Collett, 2007, s. 261). Olayı yaşayanların anlattıkları bile bir insanı dehşete düşürecek kadar üzüntü verici olmasına rağmen bu katliamı yapanlar hiçbir insani tepki göstermemişti.

Yayılım ateşi tüfeklerin mermisi bitinceye kadar devam etmişti. General Dyer boşalan tüfeklerin tekrar doldurulması emrini verdi ve bu sefer askerlere serbestçe ateş edebilecekleri emrini verdi. Bu şekilde askerler 10 dakika boyunca insanların üzerine ateş etmeye devam ettiler. Dyer halkın gerekli dersi aldığına

inanmış olmalı ki 10 dakika sonra durma talimatı verdi. Aslında mermileri azalmıştı ve kalabalık kendi üzerlerine gelirse kendilerini dışarıya çıkarıp kurtaracak kadar mermilerinin olmasını istiyordu. Olayları yakındaki bir çatıdan izleyen Girdhari Lal alanda yayılım ateşi sonucu çok sayıda insanın ölümler halinde birikmediği hiçbir boş köşe kalmadığını, birçoklarının da yine kalabalığın ayakları altında can verdiğini belirterek her yerden kan akmakta olduğunu söylemişti (Collett, 2007, s. 261). Dyer, Hunter Komisyonunun niçin bu kadar uzun süre ateş etmeye devam ettiği sorusuna cevaben görevinin kalabalık tamamen dağılına kadar ateş etmek olduğunu söylemiş, az ateş etmiş olsaydık bir faydası olmaz demişti (Lloyd, 2011, s. 157). Anlaşılacağı üzere Dyer kalabalığı dağıtmayı değil mümkün olduğunca çok fazla insanı öldürmeyi amaçlamıştı. Hint halkına bir ders verme arzusunda olan Dyer bunun için birkaç kişinin değil yüzlerce, mümkünse binlerce insanın ölmesini istemişti.

Halbuki kalabalığın dağılabileceği ana çıkış kapısı Dyer'in askerlerinin halka ateş ettiği noktaydı. Dyer askerlerine geri çekilme emri verdi. Askerler bu aşamada hiçbir yaralıya yardım etme girişiminde bulunmadı. Hunter Komisyonu Dyer'a ateşkesten sonra yaralılara yardım edilip edilmediği yönündeki soruya ise şu karşılığı vermişti:

Hayır. Kesinlikle yardım edilmedi. Bu benim işim değildi. Hastaneler açıldı ve sağlık görevlileri oradaydı. Yaralılar sadece yardım istemeliydi. Fakat kimse yardım istemedi, çünkü orada toplanmaları yasal değildi ve bunun için ceza alacaklarını düşünüyorlardı. Eğer yardım isteselerdi onlara yardım etmek için hazırdım (Collett, 2007, s. 337).

General Dyer'a bağlı askerler olayda 1650 mermi harcadı. Kaç kişinin öldüğü ile ilgili çelişkili açıklamalar yapıldı. İngilizler 200 kişinin hayatını kaybettiğini açıkladılar. Hunter Komisyonu 337 yetişkin erkeğin, bunun yanında 41 erkek çocuğun ve altı haftalık bir bebek olmak üzere toplamda 379 kişinin öldüğünü açıkladı. Hint milliyetçisi Swami Shradhdhanand, Gandhi'ye yazdığı mektupta 1500 kişinin öldüğünü belirtmişti. Yaralı sayısı hakkında ise hiçbir zaman doğru bir bilgiye ulaşamadı. Hunter Komisyonu ölenlerin 3 katı kadar yani bin civarında yaralı olduğunu açıklamıştı (Collett, 2007, s.262-263). Katliamdan üç ay sonra yetkililer olaylarda kaç kişinin öldüğünü bulabilmek için insanların kendilerine başvurarak bilgi vermesini istediler. Birçok Hintli alanda ölenlerin orada izinsiz bulunmaktan dolayı İngilizler tarafından suçlu görüldüğünü düşünüyordu. Bundan dolayı ölenlerin yakınlarına kötü davranabileceği şüphesi ile kaybettikleri yakınlarının isimlerini paylaşmadılar

(Collett, 2007, s. 263; Hunter Report, 1920, s. 116-117). Bununla birlikte katliamda ölenlerden 291'inin kimliği tespit edilmişti. Bunların çoğunluğunun Müslüman ve Hindular olduğu sadece 22 kişinin Sih olduğu ortaya çıkmıştı (Roy, 2005). Dyer askerleri ile birlikte birliğe geri dönmüş ve akşam saat 20:00'den sonra sokağa çıkma yasağının kesinlikle uygulanması emrini vermişti. Jallianwala Bagh bahçesinde kalan cesetlerin ise ancak ertesi gün, 14 Nisan gündüzünde alınabileceği emrini verdi. Sokağa çıkma yasağı ile birlikte alanda sadece cesetler değil yaralılar da kalmıştı. Alandan çıkarılmalarına izin verilmeyen yaralıların birçoğu gece hayatını kaybetti. Amritsar şehri geceyi sakin geçirse de civar bölgelerde şiddet olaylarının yaşandığı görüldü. 13 Nisan gecesi General Dyer, General William Beynon'a verdiği raporda gün içinde yaşadıklarını anlatıyordu. Zırhlı araçların bahçeye giremediğini, 5000 kişilik bir grupla karşılaştıklarını, kalabalığın çok olmasından ve kendi sayılarının ise az olmasından dolayı hızlıca ateş emri verdiğini yazıyordu. Dyer sadece 200-300 kişinin öldüğünü ve kendilerinin 1650 mermi harcadıklarını rapora eklemişti. Beynon almış olduğu bilgileri Vali O'Dwyer'e iletti. Beynon aynı zamanda General Dyer'e dönüş yaparak kararının doğru bulunduğunu, çok sert önlemler almadan kontrolün sağlandığını ve Valiliğin onayı olduğunu belirtmekteydi (Collett, 2007, s. 266-267). Yüzlerce insanın ölmesi ve binlercesinin de yaralanması ile Hintlilere önemli bir gözdağı verdiğini düşünen İngiliz yetkililer birbirlerini kollama içgüdüleri ile hareket etmekteydi. Bu aslında kibirli, kendisini beğenmiş ve üstün gören bir zihniyetin kabullenebileceği bir olaydı. Hint halkının onlar için hiçbir değeri olmadığı için yaşanan acılarında bir önemi bulunmuyordu.

Katliam Sonrası Gelişmeler ve Sürünme Emri

14 Nisan 1919'da Amritsar'ın çevre bölgelerinde şiddet olayları devam etti. 15 Nisan günü Gujranwala'da katliamı protesto etmek isteyen halkın üzerine polisler ile birlikte savaş uçağından bombalar atılarak ateş açılmış, 11 kişi ölmüş 27 kişi yaralanmıştı (Hunter Report, 1920, s. 52). Hindistan Kraliyet Hava Kuvvetleri Komutanı General Macewen savaş uçaklarının bu olayda kullanılması ile ilgili olarak uçaklardan atılan bomba ve makineli atışlarının kalabalıkları dağıtmada ve isyanları önlemede çok başarılı olduğu görülmüştür demişti (Royal Air Force, 2008, s. 1). Aynı gün Hindistan Genel Valisi Lord Chelmsford Pencap Eyalet Valisi Michael O'Dwyer'a Pencap eyaletinde sıkıyönetim ilan etmesi emrini verdi. Eyalet genelinde sıkıyönetim ilan edilmesi Amritsar'da bulunan General Dyer'e hareket etme kabiliyeti de vermiş oluyordu. General Dyer yaşanan olaylarda öldürülen İngilizlerin katillerini bulabilmek için yasaların kendisine vermiş olduğu süper yetkiler ile harekete geçip tutuklamalara başlamıştı. Özellikle öldürülen İngiliz

misyoner Bayan Sherwood'un katillerini bulmak istiyordu. Aslında Bayan Sherwood sıradan bir İngiliz vatandaşıydı. İngiliz kolonisi olan Hindistan'da güvenliği sağlama görevi olan bir askeri yetkili için ise sıradan bir sivil İngiliz'in özellikle de bir kadının Hintlilerce öldürülmesi dahi İngilizler için aşağılayıcı bulunmaktaydı. Bayan Sherwood'un Hıristiyanlığı yaymak gibi özel bir amaçla çalışırken ölmesi de kabul edilemez bir durumdu. Ayrıca, sıradan Hintlilerin onları hakimiyetleri altında tutan İngilizlere karşı gelmesi ve öldürmesi kabullenilebilir bir durum değildi. General Dyer kalabalığa ateş etmesinin nasıl Hintlilere dersinin verilmesi için gerekli olduğuna inanmışsa, İngiliz bir bayanın öldürülmesinin dersinin de verilmesine inanıyordu. Bu amaçla Sherwood'un öldürüldüğü caddeye giderek suçluları bulmaya çalıştı. Dyer caddenin giriş ve çıkışlarına asker ve polisleri yerleştirdi ve hiçbir Hintlinin yürüyerek geçişine izin verilmemesi emrini verdi. Tek istisna eğer Hintliler elleri ve dizleri üstünde sürünerek geçmek isterlerse buna izin verilecekti (Coates, 2001, s. 64). Bayan Sherwood'a saldıranların onları ayakkabıları ile döverek öldürüldüğü söylenmekteydi. Hint geleneklerine göre bir kişinin ayakkabılar ile dövülmesi en büyük saygısızlıklardan birisiydi. General Dyer bu saygısızlığın cezası olarak Hintlilerin onurlarının kırılacağı bir ceza düşünmüş ve sürünme cezasını uygun bulmuştu (İlahi, 2008: 98). Bayan Sherwood'un öldürülmesi olayına katıldığı iddia edilen 6 kişi anında suçlandı ve olay yerinde 30 kırbaç cezası uygulandı (Dyer's Oral Evidence, s. 124). Dyer bu kişileri mahkemeye çıkarmadan, gerçekten suçlu olup olmadıkları belli olmadan kırbaçlatmıştı. Gece sokağa çıkış yasağı vardı ve sabah 6'dan akşam 20:00'ye kadar cadde başlarında bekleyen güvenlik güçleri General Dyer'in emri gereği insanların caddeden sürünerek geçmesine izin veriyorlardı. Yaklaşık 150 metrelik caddede evleri olan insanlar gerek evlerine gidebilmek gerekse evlerinden çıkabilmek için sürünerek caddeyi geçmek zorunda bırakılmışlardı. (Hunter Report, 1920, s. 95-96) Polis tutukluları da cezaevinden merkez karakoluna götürmek için aynı caddeyi kullanıyordu ve bu sebepten tutuklularda sürünerek caddeyi geçiyorlardı (Dyer's Oral Evidence, s. 121). Hintliler bütün olup bitenleri ve süründürülen insanları görüyorlardı. Pencap Valisi Michael O'Dwyer sürünme emrini duyar duymaz bunun kaldırılması emrini verdi. (O'Dwyer's Oral Evidence, s.137) 22 Nisan 1919 tarihinde General Dyer tarafından bildirilen bir başka emirle bütün Hintlilerin Amritsar'da görev yapan sivil ve asker İngilizlere saygı göstermesi istendi. Bu emir daha sonra Lyallpur ve Gucurat bölgelerinde de uygulandı. Buna göre herhangi bir şekilde İngilizleri gören Hintliler durarak İngilizlere gerekli şekilde selam vermek zorunda bırakıldılar (Hunter Report, 1929, s. 141). Dyer tarafından uygulanan bu cezaların ortak noktası Hintlilerin hiçbir değerinin olmadığına inanılmasıydı. İngilizlere

karşı çıkan ve onları öldürmeye cesaret edeceklerin en şiddetli şekilde cezalandırılacağı halka iyice dikte edilmekteydi. Böylece iyice korkutulan halkın bir daha İngilizlere karşı gelememesi amaçlanmaktaydı. Bu yönü ile yapılan her bir uygulama korku imparatorluğunun devamlılığını sağlamayı amaçlıyordu.

Amritsar Katliamının yaşandığı 1919 yılında Hindistan'daki İngiliz hükümeti üçüncü Afgan savaşını veriyordu ve General Dyer'da Amritsar'dan sonra Afgan savaşında görev alan subaylardan birisi olmuştu. Afgan savaşında gösterdiği yararlılıktan dolayı ordu kendisine ödül vermek istese de Amritsar Katliamı sebebi ile bunu asla alamadı (Collett, 2007, s. 330). Amritsar'daki sıkıyönetim ise ancak 9 Haziran 1919'da kaldırıldı. Basının olayları haber yapmaması yasağı da aynı gün kaldırılmıştı (Ilahi, 2008, s. 122). Herhangi bir resmi raporda General Dyer'in halka hiçbir uyarı yapmadan ateş emri vermesi ve hiçbir yaralıya yardım etmemesi yer almıyordu. Katliama ait bilgiler çoğunlukla misyoner Sherwood'un öldürülmesine karışanların süründürülmeleri bilgilerinin gölgesinde kalmaktaydı. Hindistan'da birisi Avrupalılara diğeri Hintlilere hitap eden iki farklı medya yapısı vardı. Hintlilere hitap eden medyada Amritsar'da halkın süründürülmesi haberleri yer alarak araştırılması isteniyordu. Bu haber İngiltere'ye General Dyer'in halka uyarı yapmadan ateş açması ve yaralılara yardım etmemesi haberinden önce ulaşmış ve halk konuyu siyasi olarak müzakere etmeye başlamıştı (Irish, 2009, s. 23). Binlerce insanın zalim bir komutan tarafından öldürülmesi değil bir caddeden geçenlere uygulanan sürünme emri konu olmaktaydı. Ölen masumların hakkını arayacak hiçbir kurum ve kuruluş olmadığı gibi modern İngiliz toplumu açısından da bunun bir değeri olmamıştı.

İngiltere'deki Hindistan Bakanı Edwin Montagu, Amritsar'da meydana gelen süründürme olayını ancak 8 Haziran 1919 yılında öğrenmişti. Montagu İngiltere'deki Liberal-Muhafazakar koalisyon hükümetinin reformist bir bakanıydı (Irish, 2009, s. 24). Montagu, General Dyer'in halkı süründürmesi ile ilgili olarak hemen Hindistan Genel Valisine telgraf çekerek General Dyer'in kararları ve öfkesinden dolayı komutanlığa uygun olmadığı, Hindistan ordusunda daha fazla görev yapmaması fikrini taşıdığını ifade ediyordu (Collett, 2007, s. 323-4; Montagu Papers, s. 523). Hindistan Genel Valisi Chelmsford, Montagu'ya cevaben Dyer ile ilgili görüşlerinden dolayı çok üzgün olduğunu belirtmiş ve General Dyer'i savunmuştu (Collett, 2007, s. 323). Londra ve Delhi arasında yaşanan bu telgraf trafiği Montagu'nun karşı cevap yazması ile devam etmişti. Bu arada Pencap'daki sıkıyönetimden dolayı tutuklananlar da gündem olmaya devam ediyordu. Olaylara karışan 853 kişi tutuklanmış, 581'i suçlu bulunmuştu. Bunların 108'i ölüm cezası, 265'i müebbet hapis cezası, geri kalanlara ise 5 ila 10 yıl arasında cezalar

verilmişti. Ölüm cezalarından sadece 23'ü gerçekleştirildi (Hunter Report, 1920, s. 73). Halkın üzerine ateş açarak yüzlercesini öldüren İngilizler, hiçbir sorumluluk almadan isyana katıldıkları gerekçesi ile Hintlileri mahkeme kararları ile öldürmeye devam etmekteydi. Muhtemelen İngilizlerin tek amacı Hintlilere gözdağı vermek olduğu için mahkemeye çıkarılan kişilerin ne derece suçlu oldukları da tartışmalı hale gelmekteydi.

Hunter Komisyonunun Kurulması ve Çalışması

Hindistan Ulusal Kongresi Partisi yetkilileri Amritsar'da yaşananları ve gerçeği ortaya çıkarmak için bu şehri ziyaret etmeye başlamışlardı. Londra'da da hükümete baskılar gittikçe artmaktaydı. Sonuçta İngiltere'deki Hindistan Bakanı Montagu Rowlatt Kanununun ortaya koyduğu problemler ile ilgili olarak bir kurul oluşturulacağını açıkladı. Montagu 14 Ekim 1919'da komisyon başkanı olarak Lord William Hunter'ı atadı ve 29 Ekim'de komisyon resmen çalışmaya başladı. Komisyonunda 4 İngiliz'le beraber, 3 Hintli avukat üye vardı (İlahi, 2008, s. 104-5). Komisyonun adı daha önce de İskoçya başsavcılığı görevini yürütmüş Lord Hunter'ın isminden dolayı Hunter Komisyonu olarak anıldı. Komisyona seçilen üyelerin hepsinin Hindistan tecrübesi vardı ve askeri, adli, idari tecrübeye sahiptiler. Seçilen üç Hintli avukat İngilizlere bağlılıkları ile tanınmakla birlikte, görevleri boyunca doğrunun açığa çıkması için büyük uğraş verdiler. Komisyon Delhi'de çalışmaya başlayarak, Rowlatt Kanununa göre bastırılmaya çalışılan isyanları mercek altına almaya başladı. Kurulun herhangi bir kişiyi, 1919 yılının eylül ayında yürürlüğe giren koruma kanunundan dolayı, cezalandırma yetkisi yoktu ve sadece yetkililere tavsiyede bulunabiliyordu. Koruma kanunu sıkıyönetim şartlarında isyanları bastırmakla görevli yetkililerin herhangi bir şekilde cezalandırılmasına engel oluyordu (Irish, 2009, s. 25-26). Komite kurulmasına imkân verenler komitenin araştıracağı görevlilere koruma kalkını sağlamışlardı. Komisyonun General Dyer'e karşı herhangi bir ceza vermesinin önündeki bir diğer engelde onun kararlarını alırken üstlerinin izni ile bunu gerçekleştirmesiydi. Bundan dolayı gerekli ceza varsa bunu ancak Ordu Konseyi karara bağlayabilirdi (Churchill, 1920). Bu açıdan kurulan komite gerçekleri ortaya çıkarsa bile masum insanların ölümünden sorumlu olanlara karşı bir yaptırım uygulama imkânı yoktu. Aslında İngiliz yetkililer açıkça suç işlendiğini bilmekteydi. Bunun içinde koruma zırhı sağlayarak komiteyi etkisizleştirmektedir.

Hunter Komisyonunu çalışmalarına başladığında gerek Hint gerekse İngilizler tarafından taraflı çalışma yapılacağı öngörülse de komisyonun çalışmaları sonucu ortaya konan bilgiler her iki tarafı da tatmin etmişti. Komisyonun çalışması daha sonra da değerlendirmeye tabi tutulmuş ve işini gayet

iyi yaptığı düşünölmüştü (Collett, 2007, s. 334). General Dyer 19 Kasım 1919 günü Hunter Komisyonuna görüşmeye geldi. Dyer'in ordu içindeki üstleri komisyona avukatları ile katılmasını tavsiye etseler de Dyer'in kendine güveni tamdı ve görevini yerine getirdiğine inanıyordu. Böylece avukatlar olmadan komitenin sorularını cevaplandırmaya başladı (Collett, 2007, s. 333-334). Komisyonun avukatları konuya hâkimdi ve detaylı, çalışılmış sorular ile General Dyer'e sorularını yöneltiyorlardı. Neticede General Dyer sorular karşısında sinirlerine hakim olamadı ve halk önünde kendisini küçük düşürmüş oldu. Dyer'in komite önünde kendisini kaybederek sinirlenmesi İngiliz hükümeti içinde utandırıcı bir durumdu. Hunter Komisyonunun çalışmaları günlük olarak İngiliz imparatorluğuna bağlı her yerdeki gazetelere ve köşe yazılarına konu olmaktadır. Amritsar Katliamında kaç kişinin öldüğü konusunda da hala belirsizlik vardı ve bu konu Londra'da memnuniyetsizlik oluşturuyordu. Dyer ölenlerin sayısının 500 kişiyi bulabilmiş olabileceğini, binlerce kişinin de yaralanmış olduğunu kabul etmişti. Hindistan Bakanı Montagu mecliste yaptığı konuşmada, Hindistan'daki yetkililerin Amritsar olayları ile ilgili gerçekleri açıklamada dengeli olmadığını, kendisinin dahi olayların detaylarına hakim olmadığını ve ancak gazetelerden öğrenebildiğini kabul etmek zorunda kalmıştı (Collett, 2007, s. 341). Dyer komisyona öğle saat 12:40'da olay yerinde kalabalığın toplandığını öğrendiğini ama bunu önlemek için bir çaba sarf etmediğini söylemişti. Ayrıca toplanmış bir kalabalık varsa onlara ateş edeceği düşüncesi ile alana gittiğini de belirtmişti. Patterson'a göre Dyer çok büyük bir ihtimal ile hiç ateş açmadan kalabalığı dağıtabilirdi. Fakat kalabalık alay edencesine alana tekrar geri dönerdi ve böylece Dyer kendisinin aptal yerine konduğunu düşünebilirdi (Patterson, 2009, s. 67). Dyer kendisine sorulan eğer zırhlı araçlar içeri girebilseydi onlarda bulunan makineli tüfekler ile de ateş açma emri verip vermeyeceği sorusuna da ateş açardım diye cevap vermişti. O zaman daha fazla insan ölmez miydi? sorusuna ise net bir şekilde sadece evet cevabını verdi. Hunter Komisyonu takip eden birkaç ay daha sonuç raporunu yazmak için çalışmaya devam etti. Bu süre zarfında gerek İngiliz basını gerekse birçok Milletvekili Dyer'in aleyhinde düşüncelere sahip oldu. General Dyer ise sarılık ve damar sertliği sebebi ile ciddi bir şekilde hastalanarak hastaneye kaldırıldı (Collett, 2007, s. 334). Dyer'in acımasızlığı vicdan sahibi İngilizleri aleyhine çevirmişti. Bununla birlikte ölen insanları değersiz gören bir anlayışın çarkları içinde onun sadece vazifesini yaptığını düşünenlerde vardı. İşgalci bir kuvvet olarak Hindistan'ın elde tutulması için bu zalimliği hoş görenler bulunmaktaydı.

Hunter Komisyonu 200 sayfalık raporunu 26 Mayıs 1920'de açıkladı. Buna göre General Dyer'in halka dağılımları için gerekli uyarıyı zamanında ve etkili bir

şekilde yapmadığı, kalabalık dağılmaya başlamasına rağmen askerlerin uzun süre ateşe devam etmelerinin hatalı olduğu, Dyer'in gerek kalabalığa gerekse Pencap halkına bir ders vermek istemesinin hata olduğu, Dyer'in yetkilerini aştığı, halkın kırbaçlanması, sürünerek caddeyi geçmeleri gibi cezaların hatalı olduğu tespitleri yapılmıştı (Coates, 2001, s. 88). Komisyon General Dyer ile ilgili olarak ise Jallianwala Bagh'da yaptıklarının zorunluluk gerektirmeyen bir hareket olduğu hatta herhangi mantıklı bir kişinin yapılanları gerekli bulmayacağı ve Dyer'in merhametli bir şekilde hareket etmediği belirtiliyordu. Komite Dyer'in bir asker olarak Afgan savaşında gösterdiği yararlılığın unutulmayacağını bununla birlikte Başkomutan Ekselanslarının General Dyer hakkında yukarıda belirtilen hususlar gereği harekete geçerek uygun kararı almasını tavsiye etmişti (Command, 1920, s. 21). Komisyonun Hintli üyeleri hazırlanan sonuç raporunun yeterli olmadığı düşüncesi ile ilerleyen günlerde ek bir rapor hazırladılar. Buna göre toplanma yasağının halka yeterince duyurulmadığı, alanda masum insanlar olduğu ve Dyer alana geldiğinde halk arasında herhangi bir şiddet olayı olmadığı, Dyer'in askerlerine veya sivil yetkililere yaralananlara yardım edilmesi yönünde emir vermesi gerektiği halde yapmadığı, Dyer'in hareketlerinin hem insanlık dışı hem de İngilizlere özgün bir davranış olmadığı ve yaşanan olaydan sonra Hint halkının ülkedeki İngiliz yönetimine bakışının büyük zarar gördüğü belirtilmişti (Collett, 2007, s. 334).

Amritsar Katliamı, General Dyer ve Hunter Komisyonunun çalışmaları 1919 yılı sonbaharından itibaren İngiliz Parlamentosunda gündem olmaya başlamış ve yaklaşık bir yıl süre ile her önemli İngiliz siyasetçinin konuştuğu bir konu olmuştu. Amritsar'ın İngiltere'de gündemden düşmesi ancak İrlanda'da gerçekleşen bağımsızlık mücadelelerinde şiddet olayları yaşanmaya başlaması ile sona erdi. Hindistan'da ortaya çıkan bunalımlar İngiltere'de panikle izleniyor ve Hindistan ile İngiltere'nin arası daha önce hiç olmadığı kadar derin bir şekilde açılıyordu. Amritsar olayını haber yapan İngiliz gazetelerinin çoğunluğu askerlerin halkın üzerine ateş açmasını ayıplıyor ve lanetliyordu. Parlamantonun harekete geçerek General Dyer hakkında karar vermesi için baskılar gittikçe artıyordu. Amritsar'ın detayları ortaya çıktıkça bu bilgilerden yeterince haberi olmayan İngiltere hükümeti Hindistan Genel Valisini suçluyordu. Hindistan Bakanı Montagu Valiye hitaben yazdığı mektupta İngiliz halkının yaşanan olaylar için gittikçe hiddetlendiği ve onları yatıştırmanın oldukça zor olduğunu belirterek Hindistan Bakanı olarak kendisine yeterli bilgi gönderilmediği için Valinin suçlanacağını yazıyordu (Collett, 2007, s. 343). Yaşanan bütün bu olaylar aslında İngiltere'nin Hindistan Bakanı ile Hindistan'daki Genel Vali ve yönetimi arasında iyi işlemeyen bir hiyerarşi olduğunu göstermekteydi. Bakan Montagu'nun olaylara

yaklaşımı daha insancıl olmasına rağmen Hindistan'da bulunan ve Hint halkı ile yakın bir ilişki içinde olması gereken yetkililer tamamen zalimce bir hareket sergilemekteydi.

Parlamentoda yaşanan tartışmalar alevlendikçe İngiltere Savaş Bakanlığı da olaya dahil oldu. O zamanlar savaş Bakanı olan Churchill, General Dyer'in zorunlu emekli edilmesini istiyordu. Ordu konseyi ise çok aşırı muhafazakâr yapıdaydı ve karara ulaşabilmesi bile bir ayı geçti. Konsey, Hunter Komisyonunun tavsiyelerini desteklemekle birlikte Dyer'in emekli edilmesine karşı çıkıyordu. Neticede Savaş Bakanı Churchill 7 Temmuz 1920'de yaptığı açıklama ile General Dyer'in Hindistan ordusundaki görevine son verildiğini duyurdu (İlahi, 2008, s. 145). Karar sonrası 8 Temmuz 1920 günü Avam Kamarası General Dyer'in katliamdaki rolünün uygun olup olmadığını görüşmek üzere toplandı. Hindistan Bakanı Montagu bir Yahudiydi ve liberal düşüncelere sahip olmasından dolayı kişiliği saldırı altına alınarak Hindistan kararları sorgulanıyordu. Dokuz saat süren görüşmelerde General Dyer'in hareket tarzından daha çok imparatorluğun kontrolünde hangi metotların kullanılması gerektiği üzerine tartışmalar yaşandı. Yaklaşık 600 üyenin olduğu kurulda yapılan oylamada, hükümetin kararı yönünde 101 oy farkla General Dyer'in hareketlerinin uygun olmadığı yönünde karar çıktı. 129 oya sahip muhafazakâr partili üyenin 119'unun karşı oy kullanmış olması ise koalisyon hükümetinde çatlağa sebep olmuştu. Sonuç itibari ile oylama sonuçları İngiliz Liberal parti ve Lloyd George öncülüğündeki koalisyon hükümetinin yıkılmasına sebep olacak gelişmeleri başlattı (Irish, 2009, s. 30-31). Avam Kamarasındaki oylamadan sonra tasarı bir üst kurul olan Lordlar Kamarasına sunuldu. Lordlar ise General Dyer lehine karar verdi. Dyer her iki kamaradaki toplantılara da katılmıştı (İlahi, 2008, s. 142). Bu arada The Morning Post gazetesi General Dyer'i desteklemiş ve onun için maddi yardım toplamanın yanı sıra ulusal kahramanda ilan edilmesine yönelik kampanya başlatmıştı. Üçte biri Hindistan'daki İngilizlerden olmak üzere 26 bin 317 Pound toplanmıştı. Gazete kendisine ayrıca altın bir kılıç ile imparatorluğun savunucusu ödülünü vermişti (İlahi, 2008, s. 152). Lordların Dyer lehine oy kullanması ve İngiltere'de Dyer'a sahip çıkan kampanyaların başlaması aslında İngiliz halkının bir kısmının bu önemli olayın insani boyutu ile ilgilenmediklerini göstermekteydi. Bu insanlara göre Dyer sadece görevini yapmıştı. Hindistan'ın elde tutulması için bir başka seçenek görülüyordu. Aslına bakılırsa İngilizler işgalci bir güç olduklarının bilincinde olarak Hintlileri boyunduruk altında tutmak için başka bir yol ve yöntem olmadığına inanmaktaydı. Aksi düşünce Hint halkının kendi kendisini yönetir konuma gelmesi demektir. Bu durumda Hindistan'ın zenginliklerini terk

etmek gerekiyordu. Para ise insan hayatı ve mutluluğundan çok daha büyük öneme sahip görünüyordu.

Gandi katliam ile ilgili olarak yaptığı açıklamada intikam peşinde olmadıklarını, General Dyer'in cezalandırılmasını değil General Dyer'lerin ortaya çıkmasına sebep olan sistemin değişmesini istediklerini söylemişti (Fein, 1977, s. 168). 1919 yılında yaşanan bu katliamdan sonra milyonlarca sabırlı, barışı seven, İngilizlerin sadık destekçisi Hint ulusu bağımsızlık mücadelesi vermeye başlamıştı. (OnWar.com) Amritsar Katliamı günümüz Hindistan'ında hala hatırlanmaktadır. Olaylar Hindistan'ın bağımsızlığını kazanma yolunda ana kıvılcım etkisi yapmıştır. Olaylara sebep olan kişi General Dyer olsa da katliama izin veren Pencap Eyalet Valisi Michael O'Dwyer'dır. General Dyer 1927 yılında vefat ederken, 1940 yılında Udham Singh adlı Hintli O'Dwyer'i Londra'da öldürmüştür. Amritsar Katliamından kurtulmuş, intikamını yıllar sonra almış kendisi de asılarak idam edilmiştir. Günümüzde Udham Hindistan'ın milli bir kahramanı olarak görülmektedir (Irish, 2009, s. 33). İngiliz ordusu ise Amritsar'da yaşanan olayların bir daha tekrarlanmaması için minimum güç kullanımı adı altında yeni prensipleri yürürlüğe sokmuştur. Ordu karşı karşıya kalabileceği kalabalıklar ile nasıl baş edileceğine yönelik yeni taktikler geliştirme yoluna gitmiştir (Raghaven, 2005, s. 253). Gandi'nin barışçıl söylemi inanılmaz ölçüde kucaklayıcı olmuştur. Aslında yüzyıllardır sömürülen ve düşmanlarına karşı hiçbir gücü olmayan Hint halkı için başka da bir seçenek yoktu. Hintliler savaşarak değil bu barışçıl yaklaşımları ile İngilizleri yola getirmeyi bilmişti. Amritsar Katliamında ölenler bir hiç uğruna ölmemişti. Onları bağımsızlığa taşıyacak Gandi gibi bir lidere sahip olmanın verdiği avantajı iyi kullanmışlardı. Amritsar Katliamında hayatını kaybedenler ve gecenin karanlığında çaresizce kan kaybeden yaralılar hiçbir zaman unutulmadı. İngilizler ise üzerinden yüz yıl geçen bu utanç ile yaşamaya devam etti ve geçtiğimiz yüzyılda Amritsar'da hayatını kaybedenlerden özür dilenmediği gibi onların çocuk ve torunları için hiçbir ödemedede yapmadı. Yüzlerce yıl Hindistanı sömüren Avrupalının bu modern insanları ölenlerin yakınlarına hiçbir şey vermemeyi tercih etti.

Sonuç

Amritsar'da yaşananlar General Dyer'in Hint halkını kontrol altında tutmak için zorunlu gördüğü bir katliam gibi değerlendirilse de sadece onun sorumlu olduğu bir olay değildir. Pencap Valisi O'Dwyer, Hindistan Genel Valisi ve hükümetinin verdikleri emirler ile katliama destek verdikleri ortadadır. Bu insanlık dışı katliamın, baş aktör ve azmettirici Dyer'in yetiştirme tarzının kötü bir sonucu olduğu söylenebilir. Zira insani değerlerden yoksun birisi olan Dyer, Hint

halkından nefret eden birisidir. Olaylar Hint halkının bağımsızlık mücadelesi vermesi yolunda attığı bir adım olsa da gerek Amritsar Valisi Irwing'in halka ateş etme vermesi gerek Hintlilerin buldukları her İngiliz'i öldürmeleri nefret tohumlarının ortaya saçılmasına sebep olmuştur. Şehre gönderilen Dyer bu olayları yerel yetkililer ile görüşerek önleyebilecek güce sahip iken bunu yapmamış, Gandhi gibi barış yanlısı bir Hintli liderin olayları engelleme çabalarına ise izin verilmediği ortaya konulmuştur. Masum halkın üzerine acımasızca dakikalarca ateş edilmiş, binlerce insan ölmüş, binlerce yaralıya ise kimse sahip çıkamamıştır.

Dyer'in ateş emri İngiliz askerlerce değil Gurkalı ve Baluçili askerler tarafından yerine getirilmiştir. Böyle dolaylı bir yöntem uygulanması İngilizlerin askeri ve siyasi dahi olduklarının bir başka göstergesidir. Onların bu siyasi manevraları sayesinde koloniler bu yardımcı maşalar sayesinde yüzyıllarca kontrol altında tutulmuştur. Olaylar Hindistan'daki İngiliz yönetimince olabildiğince saklanmaya ve önemsiz gösterilmeye çalışılmıştır. Lakin yaşanan bu katliam tanıkların ifadeleri sayesinde saklı tutulamamıştır. Kurulan Hunter Komisyonu ve İngiltere'de bulunan hükümetin Hindistan Bakanı Montagu'nun gayretleri sonucu Dyer'in gerçek yüzü ortaya çıkarılmıştır. Dyer'in gerçek bir suçlu olarak yargılanması gerekirken isyanı bastıran bir yetkili olarak değerlendirilmesi ve olayların açığa çıkması ile sadece görevinden alınması ise yetersiz bir karar olarak görülmüştür. Hint halkını sindirmek için yapılan bu katliamın Hint halkının uyanışına vesile olması ise İngilizlerin nefretlerine yenilmesinin sahada kontrollerini kaybetmelerine sebep olduğu değerlendirilmektedir. Yüzyıllardır sömürülen doğunun parlak yıldızı Hindistan İngiliz yönetimi altında tarihinin en kötü dönemini yaşamıştır. Doğunun en uysal, masum, kendi halinde, şiddetten uzak yaşayan bir halkı İngilizlerce sömürülmüştür. Amritsar Katliamında ölenlerin kanı bu sabırlı milletin bardağını taşıran son damla olmuş ve bağımsızlık mücadelesine giden yolda en önemli aydınlatıcı meşaleye dönüşmüştür.

Kaynaklar

Cabinet Records. Irving's Written Statement, Evidence. *The National Archives of the UK*. Public Record Office, 27/92, vol. 3, 180.

Churchill, W. (8 July 1920). *Winston Churchill's Speech in the House of Commons*. <http://lachlan.bluehaze.com.au/churchill/amritsar.htm> (14.02.2020).

Coates, T. (2001). ed. *The Amritsar Massacre*. HMSO. London.

Collett, N. (2007). *The Butcher of Amritsar*. Continuum Publishing. London.

Command (1920). Correspondence Between the Government of India and the Secretary of State for India on the Report of Lord Hunter's Committee. *Parliamentary Papers London*, vol 14, 705.

Dyer's Oral Evidence. *Evidence*. vol. 3, 121, CAB 27/92.

Gandhi, M. K. (1927). *An Autobiography, or the Story of My Experiments with Truth*. trans. Mahadev Desai of 1999. Navajivan Publishing House. Ahmedabad.

Gwynn, Sir C. (1934). *Imperial Policing*. MacMillan. London

Fein, S. (1977). *Imperial Crime and Punishment*. The University Press of Hawaii. Honolulu.

Ilahi, F. S. (2008). The Empire of Violence: Strategies of British Rule In India and Ireland in the Aftermath of The Great War. *PhD Dissertation*. Faculty of the Graduate School. The University of Texas at Austin.

Irish, B. R. (2009). The Amritsar massacre: The origins of the British approach of minimal force on public order operations. *Master Thesis*. School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas.

Hunter Report (1920). Cabinet Records. *The National Archives of the UK*. Public Record Office.

Kulke, H. & Rothermund, D. (1986). *A History of India*. Croom. London.

Lloyd, N. (2011). *The Amritsar Massacre: The Untold Story of One Fateful Day*, I. B. Tauris. London.

Montagu Papers. *the British Library*, MSS. Eur. D. 523,523/8.

O'Dwyer's Oral Evidence. *Evidence*, vol. 6, New Light, Datta, vol. 1, 137.

OnWar.com. *Armed Conflict Events Data Jallianwala Bagh Massacre in India 1919*. <http://www.onwar.com/aced/data/india/india1919.htm> (17.02.2020).

Patterson, S. (2009). *The Cult of Imperial Honor in British India*. Palgrave Macmillan. US.

Popplewell, R. J. (1995). *Intelligence and Imperial Defence: British Intelligence and the Defence of the Indian Empire 1904–1924*. Routledge. London.

Punjab Disturbances. (April 1919). *the Civil and Military Gazette*.

Raghaven (2015). Protecting the Raj: The Army in India and Internal Security, 1919-39. *Small Wars and Insurgencies*. Fall, 16#3, 253–279.

- Regan, G. (1991). *The Guinness Book of Military Blunders*. Guinness. Enfield.
- Report of Commissioners (1929). Vol I, II, Bombay. Reprint, New Delhi. 1976.
- Roy, A. (2005). Dyer Consequences. *The Telegraph* (Kolkata) 5 June. http://www.telegraphindia.com/1050605/asp/look/story_4823931.asp(16.03.2020).
- Royal Air Force Power Review (2008). 1. Spring, 2008.
- Percival, S. (1965). *The Oxford History of Modern India 1740–1947*. Clarendon Press. Oxford.
- Utley, R. (2006). *Major Powers and Peacekeeping*. Ashgate Publishing. Aldershot.